

OCENE

Joan Mueller, *Clare's Letters to Agnes. Texts and Sources*. St. Bonaventure, New York : The Franciscan Institute, St. Bonaventure University, 2001. 269 strani.

Poleg nekaterih drugih spisov Klare Asiške (Vodilo, Oporoka in pismo namenjeno Ermentrudi iz Bruges) so ohranjena tudi štiri njena pisma, naslovljena na Nežo Praško. Ta štiri pisma imajo zelo velik pomen pri preučevanju zgodnjega frančiškanskega gibanja, še posebej pa so nam v veliko pomoč pri osvetlitvi zgodovine prvih klaris. Na podlagi teh dokumentov se lažje preselimo v miselni in duhovni svet prvih ženskih ubožtenih redov.

Življenje Klare Asiške nam je dokaj dobro poznano in dostopno tudi v slovenskem jeziku.¹ Rodila se je leta 1193 ali 1194 očetu Offreducciu di Favarone in materi Ortolani. Navdušila se je nad pridigami sv. Frančiška Asiškega in se po njegovem zgledu odpovedala svetu in posvetila bogu. Ustanovila je redovno družbo pri cerkvi sv. Damijana v Assisiju, katero so poimenovali po njej, torej klarise. Ves čas svojega življenja si je prizadevala, da bi dosegla papeževo priznanje za njen frančiškanski način življenja. Papeževo odobritev svojega Vodila, v katerem je na prvo mesto postavila ubožstvo, je prejela 9. avgusta 1253, in sicer dva dni pred svojo smrtjo. Vodilo Klare Asiške je tudi prvo odobreno Vodilo, ki ga je napisala ženska.

V tandemu z njo je pri pogajanjih za priznanje, tako Privilegija ubožstva kot tudi Vodila, delovala tudi Neža Praška (1211–1282). Neža je bila najmlajša hči kralja Otokarja I. Přemysla in kraljice Konstance Madžarske. Popolnoma v skladu s takratnim časom je kralj Otokar poskušal z dobrimi porokami svojih hčera razširiti in zavarovati svoje kraljestvo. Nekje med leti 1219 in 1220 je bila Neža zaročena s Henrikom VII., sinom nemškega cesarja Friderika II. Vendar pa je ta poroka splavala po vodi in pripeljala celo do češko-avstrijske vojne. Otokarju se prav tako ni uspelo dogovoriti za poroko z angleškim kraljem Henrikom III. Leta 1231 je za njeno roko zaprosil Friderik II., vendar je Neža njegovo ponudbo zavrnila. Takrat se je že navduševala nad idejami Frančiška in Klare, in ko je v rojstni Pragi postavila bolnico na čast sv. Frančišku, je pozidala še ženski samostan, v katerega je vstopila 11. junija 1234. Po dveh mesecih jo je papež Gregorij IX. postavil za predstojnico sestrskeske skupnosti. Ravnala se je po življenju sester pri sv. Damijanu.

Korespondenca med tema dvema ženskama nam nazorno ilustrira, kako zelo je bila Neža Praška (razočarana nad plemiškim in bogataškim načinom življenja, polnim politike in intrig) očarana nad Frančiškovim in Klarinim idealom življenja brez lastnine. Prav zaradi tega jo je zelo cenila in občudovala tudi Klara, čeprav jo je poznala samo preko pisem in opisov, katere so ji posredovali sli.

Mnogo rokopisov, v katerih je moč najti Klarina pisma Neži Praški, je bilo odkritih v raznih arhivih in knjižnicah po Evropi (Milan, Bamberg, Wolfenbüttel, Dresden, Berlin, Šibenik) in mnogo znanstvenikov se je ukvarjalo s preučevanjem in dokazovanjem avtentičnosti le-teh (dr. Achille Ratti – kasnejši papež Pij XI., Water Seton, dr. Krsto Stošić). Leta 1932 je Jan Kapistrán Vyskočil v svoji kritični izdaji Klarinih štirih pisem Neži Praški zaključil, da je Šibeniški rokopis kopija Milanskega, drugič da je na nastanek Bamberškega najverjetneje vplival Šibeniški in tretjič da je bil Milanski najverjetneje napisan v Pragi ob pripravah na Nežino kanonizacijo nekje pred letom 1328. V zadnjih tridesetih letih so Klarina pisma izšla še večkrat in tudi v mnogih jezikih. Tudi v slovenskem prevodu jih lahko beremo.² Latinski tekst v knjigi,

¹ Chiara Augusta Lainati, Sveta Klara Asiška in življenjepisni podatki o sv. Neži Asiški, Ognjišče, Koper in Samostan klaris, Nazarje, 1993; Sedulius, Življenje Klare Asiške v podobah, Kapucinski provincialat, Ljubljana, 1991

² Spisi sv. Frančiška Asiškega in sv. Klare, Mohorjeva družba v Celju, Celje, 1982 ; Lothar Hardick, Duhovnost svete Klare, Nazarje, 1994

ki jo imamo pred seboj, temelji na izdaji Giovannija M. Boccaliija, kateremu je osnova Milanski rokopis, vendar pa daje avtorica, ko naleti na morebitne razlike, prednost Vyskočilu.

Vendar pa pričujoča knjiga ni zgolj še ena izdaja Klarinih pisem v latinščini, kateri je dodan tudi njihov prevod, tokrat angleški. Če skušamo razumeti Klarino uporabo svetopisemskih stavkov, njeno improvizacijo *Legende sv. Neže iz Rima* in njen odnos do *Neže Praške*, moramo njena pisma vključiti v kontekst in jih preučiti znotraj drugih sočasnih dokumentov, ki nam razkrivajo nov pogled na Klaro, Nežo in njune sestre. In namen te knjige je ravno to, vključitev Klarinih pisem v njihov čas in jih preučiti s pomočjo virov, ki se skrivajo za njimi.

Prvi del knjige se torej začne z latinskim tekstom Klarinih pisem in istočasnim angleškim prevodom. Vendar pa se avtorica ne zadovolji samo s tem. Naslednji korak prvega dela je izdelava obsežnega komentarja v obliki opomb, in sicer vsakega pisma posebej. Na podlagi prevoda in opomb je prišla avtorica do odkritja treh bistvenih virov, ki so služili Klari pri pisanju njenih pisem. In v drugem delu knjige sledi podrobna preučitev in analiza teh virov. V zadnjem, tretjem, delu knjige pa sledi še angleški prevod *Legende sv. Neže iz Rima*.

Prvo Klarino pismo je bilo najverjetneje napisano po Binkoštih, 11. junija 1234, dan po Nežinem vstopu v samostan v Pragi. Klara, vzhičena nad novico, da je Neža zavrnila poroko s Friderikom II, si je začela dopisovati s triindvajsetletno Nežo. Njeno prvo pismo je slavospev »sveti zamenjavi«. To pomeni zapustiti zemeljske dobrine (predati jih revnim) in sprejeti nebeške. Ko se v svojem pismu navezuje na *Legendo sv. Neže iz Rima*, ne poudarja tako močno pogum svetnice v smislu mučeništva, temveč veliko bolj njeno zvestobo svojemu ženinu, Jezusu Kristusu.

Klarino drugo pismo je bilo po vsej verjetnosti napisano med pomladjo 1235 in zimo 1238. Glede letnic lahko sklepamo na podlagi omembe brata Elija kot vrhovnega predstojnika manjših bratov. V teh letih (1235–1238) je Klara morala odločno zagovarjati evangeljsko uboštvo proti poskusom cerkvenega vodstva, da bi omililo strogost reda. Klara se je bala, da pomehkuženje ne bi zajelo tudi praškega samostana, zato je pisala Neži in jo prosila, naj vztraja v zaobljubljenem uboštvu. V pismu je od spoštljivega »vi«, katerega še lahko opazimo v prvem pismu, prešla na prijateljski »ti«.

Klara je verjetno svoje tretje pismo, ki je mojstrsko delo zgodnje frančiškanske literature, napisala poleti 1238. Klara je izvedela, da je Gregorij IX. podelil Neži Privilegij uboštva in da hoče Neža ostati zvesta v izpolnjevanju najpopolnejšega uboštva, zato ji je vsa vesela takoj pisala pismo, v katerem ji čestita za njeno rast v tej kreposti. Proti koncu pisma pa Klara odgovori na Nežino vprašanje glede posta na praznike in tudi sicer. Klara se sklicuje na navade v samostanu sv. Damijana in pravi, da naj imajo postne jedi in trajni post (z izjemo nedelj in božiča), vendar pa naj ne pozabijo na mlade, šibke, bolne in zunanje sestre.

Četrto pismo je Klara napisala leta 1253 tako rekoč na svoji smrtni postelji, skoraj petnajst let za tretjim pismom. V njem povečuje kontemplativno življenje in spodbuja k njemu ter se, v slutnji, da bo kmalu umrla, od Neže in ostalih sester v Pragi poslavlja. Razloge, zakaj se tako dolgo ni javila, v pismu navaja tudi sama: težave pri odpošiljanju in dostavljanju pošte ter nevarnosti na cestah (nevarnosti so pretile Evropi zaradi vdora Tatarov in so res ogrožali tudi Frančiškove brate na Češkem). Obe, Klara in Neža, sta se leta in leta borili, da bi ostali zvesti načinu življenja, katerega sta spoznali od sv. Frančiška. Neža je bila pri premagovanju vseh težav (papežev pritisk, oslabitev predanosti manjših bratov življenju brez lastnine in politični nemiri, ki so resno ogrozili oba samostana) Klari v resnično podporo in radost. V svojem zadnjem pismu Klara izkazuje svojo veliko naklonjenost in ljubezen do Neže Praške, svoje ljubljene hčerke.

V prvi tretjini drugega dela knjige z naslovom, *Legenda sv. Neže iz Rima kot vir*, Joan Mueller preuči v kolikšni meri je Klara v svoja pisma vključila *Legendo sv. Neže iz Rima*. Zgodba o trdovratni krščanski deklici, kateri je njena zvestoba do Kristusa sčasoma prinesla krono mučeništva, je bila v srednjem veku zelo popularna in dobro poznana. Zato tudi ne preseneča dejstvo, da so se srednjeveške ženske pri svojem pisanju velikokrat navezovala na *legendo sv. Neže*, za kar najdemo dokaz tudi v pismih Klare Asiške. V svojih štirih pismih Neži Praški, Klara direktno citira, parafrazira in namiguje na *legendo sv. Neže iz Rima*. Avtorica skuša predvsem odgovoriti na vprašanje, od kod je bila Klari poznana ta legenda, saj je glede na uboštvo in stroške srednjeveških rokopisov jasno, da Klara ni imela na razpolago svoje knjižnice. Zaključiti je mogoče naslednje, da je Klara zagotovo zelo dobro poznala *legendo sv. Neže* skozi ljudsko kulturo (pridige, pesmi in igre, ki so osvetljevale *legendo*) in skozi vsakoletno praznovanje praznika sv. Neže (od 21. do 28. januarja). Mogoče pa je poznala *Legendo sv. Neže iz Rima* tudi iz liturgičnih tekstov, in sicer iz

Regula breviarum, ki vključuje celoten tekst legende. Klara pa je zagotovo predvidevala, da je tudi Neža Praška seznanjena z legendo svoje lastne svetnice.

Duhovnost Klarinih pisem je prav gotovo primerljiva z duhovnostjo prvih frančiškanskih bratov. Ob primerjavi Klarinih pisem in pisanj prvih bratov pridemo do spoznanja, da je Klara uporabljala svetopi-semske besedne zveze na enak način kot so to počeli prvi frančiškani. In ravno ta primerjava je tema naslednjega eseja z naslovom, Začetna frančiškanska klima kot vir: Klarina pisma in prvi bratje. S pomočjo preučevanja in prebiranja Klarinih pisem v luči drugih frančiškanskih virov se veliko lažje preselimo v Klarin duhovni in notranji svet. Pri reševanju te naloge si je avtorica pomagala s preučevanjem aparature, ki jo je sestavil Giovanni M. Boccali v *Fontes Franciscani*. Na določenih mestih pa je dodala še druge primerne tekste. Primerjava pisem znotraj frančiškanskih virov je predstavljena tako v angleščini (v samem tekstu) kot v latinščini (v opombah). Tej primerjavi vsakega pisma posebej pa sledi še avtoričina obrazložitev, s pomočjo katere lažje razumemo miselnost Klare Asiške (pomen uboštva; odnos do priorja frančiškanskega reda; razumevanje biti nevesta, sestra, mati in hči; dosega duhovne zrelosti).

Vztrajanje, tako Klare Asiške kot Neže Praške, na načinu življenje brez lastnine je povzročilo na eni strani občudovanje, a na drugi pravne težave tako države kot cerkve. Te težave pa so povzročile obilico pisem med papežem, Nežo in kraljevo družino P'Yemysl. Klarina pisma Neži je mogoče veliko jasneje razumeti, če jih beremo v kontekstu papeževe in kraljeve korespondence. Tega pa se loti Joan Mueller v tretjem eseju, Privilegij uboštva kot vir: Klarina pisma med papeževo in kraljevo korespondenco.

Knjiga se zaključuje s prevodom Legende sv. Neže iz Rima, ki je delo Julie Fleming.

Kljub temu, da ženske dolgo časa niso bile vpisane v zgodovino, so ženski glasovi vendarle obstajali. In čeprav je bilo teh res da zelo malo, jim je potrebno prisluhniti. Nočem pa pri tem poudariti dejstva, da so le-ti ženski, ampak da pomeni njihovo delo zelo pomemben prispevek k osvetlitvi določenih momentov zgodovine. Tako imajo tudi Klarina pisma velik pomen za zgodovino prvih frančiškanov in klaris, ob tem pa nam omogočajo, da se za trenutek preselimo v notranji svet srednjeveške ženske, tokrat redovnice.

Mojca Kovačič

Paolo Naldini, **Cerkveni krajepis ali opis mesta in škofije Justinopolis – ljudsko Koper**. Koper : Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno – raziskovalno, škofija Koper, 2001. 343 strani.

V skladu s temeljnimi smotri delovanja Zgodovinskega društva za južno Primorsko in Znanstveno-raziskovalnega središča v Kopru je tako v okviru temeljnih kot aplikativnih raziskav zgodovinopisju kot dominantni humanistični panogi odmerjeno vidno mesto, s tem pa se nenehno ohranja in poudarja specifična južnoprimorske regije oziroma Slovenske Istre kot ene izmed najbolj izrazitih in tipičnih slovenskih obmejnih območij, ki ji je skozi zgodovino prepletenost družbenega in kulturnega dogajanja oblikovala posebno podobo. Ta podoba se bodisi v širšem kot ožjem geografskem okviru zrcali v številnih zgodovinskih delih, zlasti pa v krajepisih, ki jim sledimo tja od prve polovice XV. pa vse do XVIII. stoletja. Iz krajepisov prav gotovo lahko razberemo temeljne metodološke usmeritve tedanjega zgodovinopisja ali boljše, polihistoricizma, ki je navdajalo avtorje z zgodovinsko preteklostjo ter tako dokaj slikovito prikazujejo tudi način uporabe zgodovinskih virov in njihovo interpretacijo. Poleg historičnih pa krajepisi izdajajo tudi nekaj sodobnih komponent, ki so močno opazne v današnjem italijanskem, slovenskem, hrvaškem pa tudi nemškem zgodovinopisju, namreč močne tendence po dokazovanju pripadnosti določenih geografskih območij, še posebno Istre kot multikulturne in multietnične pokrajine k posamezni nacionalni oziroma državni skupnosti. Glede na vpetost večjega dela Istre v romanski oziroma italijanski kulturni prostor je razumljivo, da je večina krajepisov nastajala izpod peresa italijansko govorečih avtorjev, tako tujcev kot domačinov.

Knjiga *Stari krajepisi Istre*, ki je leta 1999 izšla v Knjižnici Annales Majora, je tako prvič slovenski javnosti predstavila izvlečke iz 12 krajepisov Istre od XV. do začetka XVIII. stoletja. S to izdajo sicer še zdaleč niso bile zapolnjene številne vrzeli istrskega zgodovinopisja, saj v slovenskem prevodu še niso bili objavljeni vsi znani krajepisi Istre, vendar se je z njo začela uspešno uresničevati pobuda Ministrstva za